

Milan Šajgalík

Cyrilo-metodská misia vo filatelii a oživovanie pamäti národa

Cyrillo-Methodian Mission in Philately and Revival of the National Memory

Abstract: ŠAJGALÍK, Milan. *The Cyrillo-Methodian Mission in Philately and the Revival of National Memory*. This article presents a book titled *The Cyrillo-Methodian Mission in Philately* which is based on a philatelic exhibit „Thank you, Ss. Cyril and Methodius“. The theme of Cyril and Methodius is arranged chronologically. In contrast to the exhibit, the author used only domestic philatelic materials in the book. Post stamps – a miniature graphic art form, accompanied by brief commentary in the philatelic exhibit – may act as a form of education and help revive national memory as well.

Key words: Cyril, Methodius, Cyrillo-Methodian mission, Great Moravia, history, philately, post stamp, occasional postmark, first-day cover, graphics, philatelic exhibit

Abstrakt: ŠAJGALÍK, Milan. *Cyrilo-metodská misia vo filatelii a oživovanie pamäti národa*. V príspevku predstavujeme publikáciu „Cyrilo-metodská misia vo filatelii“, ktorá vznikla na báze filatelistického exponátu „Vďaka Vám, sv. Cyril a Metod“. Cyrilo- metodská téma a jej súvislosti sú spracované v chronologickom slede. Na rozdiel od exponátu, v knihe autor využil výlučne domáce filatelistické materiály. Poštové známky – miniatúrne grafické diela doplnené stručným sprievodným slovom vo filatelistickom exponáte môžu aktívne pôsobiť edukačne, aj na oživovanie pamäti národa.

Kľúčové slová: Cyril, Metod, Cyrilo-metodská misia, Veľká Morava, história, filatelia, poštová známka, príležitostná poštová pečiatka, obálka prvého dňa, grafika, filatelistický exponát

Úvod

Históriu, pamäť národa, možno pripomínať a oživovať viacerými spôsobmi. Jednou z popularizačných foriem môže byť aj filatelia (obr. 1). Filatelisti sú tí, ktorí poštové známky nie len zbierajú, ale vďaka poznávaniu a štúdiu patričnej literatúry zostavujú z nich exponáty, ktoré vystavujú na propagačných alebo súťažných výstavách. Zvyčajný rozsah exponátu dospelého predstavuje 80 listov formátu A4, na ktorých poštový materiál a sprievodné slovo autora rozvádzajú zvolený námet. Napríklad aj cyrilo-metodský. Námetové exponáty predstavené verejnosti tak môžu prispievať k popularizácii vybraných tém a týmto spôsobom aj k nenútenej edukácii širokých vrstiev a oživovaniu pamäti národa. Obrazovú časť exponátu tvorí zásadne filatelistický materiál. Predovšetkým je to poštová známka – čistá alebo použitá, príležitostná poštová pečiatka, celina – čo je vlastne obálka listu, ktorý prešiel poštou, ale aj ďalšie materiály. Filatelisti tak dávajú poštovej známke druhý život, keď obálka doručeného listu nekončí v koši, ale v albume, či exponáte. Na výstavách potom známky „prehovoria“ svojou rečou. Tu sa už nehľadí prioritne na nominálnu hodnotu, ktorá bola podstatná pri frankovaní obálky dopisu,

ale známka sa číta v kontexte toho, čo vyjadruje. V námetovom exponáte známky odovzdávajú pozorovateľovi myšlienku, ktorú do grafickej podoby pretavil umelec v návrhu a rytec preniesol rytím drobných čiar (až 8 na 1 mm) alebo bodiek do ocelevej platničky. Ak je na známke farebná rytina, pre naniesenie každej farby tlačiarenským strojom musel rytec pripraviť samostatnú rytú platničku vo veľkosti budúcej známky. Práve vďaka majstrovstvu našich rytcov – umelcov Slovenská republika získala za 20 rokov trvania tolko prvenstiev a ocenení v súťažiach o najkrajšiu známku sveta, ako žiaden iný štát. Niektoré z týchto známok boli využité aj vo filatelistickom exponáte a publikácii *Cyrilo-metodská misia vo filatelii*, o ktorom tu informujeme.

Pri slávnostnom otvorení Jubilejného roku sv. Cyrila a Metoda 5. 7. 2012 bola v Katedrálnom chráme sv. Emmeráma v Nitre sprístupnená filatelistická výstava, na ktorej autor predstavil exponáty, medzi ktorými dominoval aktuálny *Vďaka vám, sv. Cyril a Metod*¹, ktorý bol ocenený pozlátenou medailou už na medzinárodnej filatelickej výstave s religióznou tematikou NITRAFIL 2008.² Aj ostatné exponáty autora referátu spájala cyrilo-metodská téma, alebo súviseli s históriou Nitry, ktorá je sídelným

¹ ČERNÁKOVÁ, Jana. *Dejiny kresťanstva na poštových známkach* [online]. Internetový zdroj: <<http://nitra.sme.sk/c/6447721/dejiny-krestanstva-v-postovych-znamkach.html>>

² ŠAJGALÍK, Milan. Filatelistická Nitra medzinárodne. In *Slovensko*, roč. XXX, 2008, č. 2-3, s. 37-38.

mestom biskupa ešte od čias sv. Metoda.³ Pápežskou bulou „Industriae tuae“ sa stala prvým dokumentovaným sídlom biskupa na území strednej Európy.⁴ Ešte pred tým (okolo roku 830) bol vo vtedajšej Nitrave na majetku kniežata Pribinu posvätený kresťanský chrám⁵, ktorý je prvým dokumentovaným na našom území⁶, ale aj v širšom stredovekom priestore kontinentu.

Tieto a ďalšie historické udalosti i osobnosti zobrazené na domácich poštových známkach využil autor aj do skladačky – propagačného letáku k spomenutej výstave. Materiál vydal Klub filatelistov 52-51 pri Dome Matice slovenskej v Nitre s finančným príspevkom Nitrianskeho samosprávneho kraja a Mesta Nitry. Skladačka *Nitra – región bohatej histórie a prírodných krás* približovala aj cyrilo-metodské dielo. Výstava, pôvodne plánovaná na týždeň, bola pre záujem opakovane predlžovaná a napokon trvala dva mesiace. V tom istom roku – k medzinárodnej vedeckej konferencii *Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda* konanej 13. – 15. 11. 2012 na UKF v Nitre – vydal KF 52-51 Nitra v spolupráci s Mestom Nitra a Ústavom pre výskum kultúrneho dedičstva Konštantína a Metoda (UKF v Nitre) skladačku v trojjazyčnej verzii, samozrejme, na báze filatelistických materiálov. Pomenovanie materiálu bolo zhodné s názvom konferencie. Už prvý pohľad na skladačku nenechával čitateľa na pochybách, s akou témou sa bude oboznamovať (obr. 2). K podujatiam boli vydané aj poštové lístky so súkromnou prítláčou (obr. 3). Prezentovaná knižná publikácia vznikla najmä na základe podnetov návštevníkov výstavy v nitrianskej Katedrále. Kniha *Cyrilo-metodská misia vo filatelii* predstavuje nevšedný projekt popularizácie: predstavenie slovanských apoštolov, ich diela a dedičstva na domácich poštových známkach a príležitostných pečiatkach. Predstavuje aj ľud žijúci pod Tatrami, jeho úsilie o svojbytnosť a po tisíc rokoch od cyrilo-metodskej misie aj snahy o uznanie rodného jazyka za úradnú reč. Zo súboru poštových známok, ktoré sa v minulosti požívali, resp. v súčasnosti používajú na území Slovenskej republiky⁷ sme vybrali množinu, ktorá – doplnená o sprievodné slovo – vytvorila originálny chronologický prehľad pôsobenia cyrilo-metodskej misie u našich predkov, ktorý sme zasadili do širšieho rámca.

Keď sme si položili otázku kde, v ktorom časovom horizonte začať exponát, či knižku, logicky sa núkalo obdobie a miesto narodenia slovanských apoštolov a ich prvého pôsobenia. Postupne sme sa posunuli k Veľkej Morave a pozývaciemu listu kniežata Rastislava byzantskému vládcovi Michalovi III., v ktorom sa píše „náš

ľud pohanstvo odvrhol a kresťanského zákona sa drží“... (ŽM XIV.). Táto veta dokumentu nás inšpirovala filatelisticky zdokumentovať ľud v krajine pod Tatrami, bájnym Kriváňom, už aj v predcyrilo-metodskom období a vhodnými poštovými materiálmi vystihnúť zlomové obdobie prechodu z pohanstva k počiatkom kresťanstva. Nakoľko sme sa rozhodli publikáciu zostaviť na báze výlučne domácich – t. j. slovenských, resp. československých poštových známok a ďalších filatelistických materiálov (na rozdiel od exponátu, kde boli využité známky z celého sveta), žiadalo si to pozrieť, preštudovať každú našu známku a snažiť sa vyčítať, aké poslanstvo prináša a ako môže súvisieť s našou témou. Mali sme šťastie. Okrem zjavných „poslov“ sa nám podarilo odhaliť a v exponáte využiť aj skryté alebo na prvý pohľad netušené dokumenty, či súvislosti (obr. 4 – 8). Na naše potešenie, slovenská známková tvorba vystihla a zadokumentovala aj počiatky kresťanstva na našom území. K tomu sa vzťahuje známka katalógového čísla POFIS č. 118 vydaná 5.5.1997 s názvom „Zázračný dážď“ (obr. 9). Víťazná známka ankety o najkrajšiu slovenskú známku roka sprostredkovala výjav z víťazného stĺpa Marka Aurélia v Ríme. Na ňom je zachytená príhoda z 11. júna roku 172, keď prekvapivý dážď v horúcom lete zachránil obklúčené rímske vojsko pred istou smrťou vysmädnutím. Spomína napr. grécky píšuci rímsky senátor Cassius Dio Cocceianus (150 – 235), či historik Eusebius (260 – 340), že dážď vyprosili kresťanskí vojaci z légie cisára Marka Aurélia. Keďže sa naša konferencia koná na pôde Filozofickej fakulty, nemôžeme obísť významný moment a pripomenúť, že prvé filozofické dielo napísané na našom území (Myšlienky pre seba) je prácou práve cisára Marka Aurélia a bolo napísané „apud Granus“ čiže pri rieke Hron.

V publikácii sledujeme naše územie od prelomu vekov (obr. 9 a 10) až po dnešok, po oslavy 1150. výročia príchodu vierozvestov (obr. 11), pričom sa zameriavame na cyrilo-metodskú tému. To všetko za pomoci miniatúrnych umeleckých, prevažne ryteckých diel – poštových známok – využitím ich posolstva, ktoré nám prinášajú, doplneného o krátky sprievodný komentár. V 150-stranovej publikácii formátu A5 členenej do 47 kapitol (z toho 6 všeobecných, resp. filatelistických) sme použili reprodukcie vyše 100 známok, viac ako 120 príležitostných pečiatok a vyše 70 iných poštových materiálov (FDC, COB, PL, grafiku). V knihe sú uvedené iba tie okolnosti (s výnimkou stredovekých pápežských dokumentov) a inštitúcie, ktoré bolo možné dokumentovať poštovým materiálom.

³ Pápež JÁN VIII. Industriae tuae – Tvojej horlivosti. In JUDÁK, Viliam – LIBA, Peter. *Od Petrovho stolca k Veľkej Morave. Pápežské dokumenty o sv. Cyrilovi a Metodovi z rokov 868 – 2012*. Trnava 2012, s. 15.

⁴ JUDÁK, Viliam. *Nitrianske biskupstvo od čias Metodových*. Nitra 2006, s. 11.

⁵ CONVERSIO Bagoariorum et Carantanorum. In HAVLÍK, Lubomír et al. (eds.). *Magnae Moraviae Fontes Historici III. Diplomata, epistolae, textus historici varii*. Brno 1969, s. 293-322.

⁶ IVANIČ, Peter. Pribinov kostol v Nitre v zrkadle historiografie. In *Konštantínove listy*, roč. 1, 2008, č. 1, s. 60-68.

⁷ KATALÓG [online]. Internetový zdroj: <<http://www.pofis.sk/katalog/produkty>>

Príloha

Obr. 1 Poštová známka Cesta dejinami. Vydaná r. 2003 v emisii „Klenotnica múzeí“, „približuje archeologické nálezy z 9. – 10. storočia. Rukoväť dvojsečného meča z Krásnej nad Hornádcom, bronzové gombiky z Nitry a enkolpión z Veľkej Mače. Tento krížik si pamätá generácia, ktorá platila 10 korunovými mincami, platnými na Slovensku do prijatia eura v roku 2009. Krížik dominoval na averze tej mince.

Obr. 2.1 Reprodukcia jednej stany skladačky Nitra – región bohatý histórie a prírodných krás. Propaguje nitriansko práve využitím poštových známok. Väčšina z nich je s historickým námetom, hlavne Veľkomoravské obdobie, dominuje cyrilo-metodská známka. Apoštoli sa tu nachádzajú až na troch známkach.

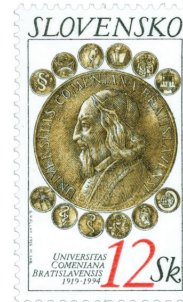
Obr. 2.2 Titulná strana skladačky Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda

Obr. 3 Poštové lístky so súkromnou prítláčou vydané k niektorým výstavám, kde bol exponát vystavovaný.

Obr. 4 Poštová známka knieža Rastislav. Dvojportét osôb zobrazených na známke s podobizňou kniežata Rastislava – pozývateľa byzantskej misie nie je identifikovaný. Lahko ich spoznáваме v súvislostiach: otvorená kniha s hlaholským písmenom „S“ pred Konštantínom-Filozofom, sv. Cyrilom a insígnie s krížom u sv. Metoda.

Obr. 5 Averz medaily Univerzity Komenského v Bratislave, dielo Otakara Španiela. Na jednom z dvanástich symbolov jednotlivých fakúlt (vpravo hore) je portrét sv. Cyrila a Metoda.

Obr. 6 Štefan Moyses – portrét na známke je vpravo doplnený motívom putovania slovenskej delegácie na cisársky dvor do Viedne s Memorandom slovenského národa. Š. Moyses odovzdal panovníkovi aj obraz sv. Cyrila a Metoda, (namaľoval Jozef Božetech Klemens) z vďaky, že povolil zriadenie Matice slovenskej a na jej účely venoval 1000 zlatých.

Obr. 7 Sv. Cyril a Metod. Hlaholika na kupónoch a známkach. Na oboch kupónoch dolu je „SLOVO“. Na známke sv. Cyril (dolu) a príslušom kupóne (hore) je „A, B, V, G, D“. Na známke sv. Metod je hlaholikou jeho meno a na kupóne znaky „CH, O, F, C, Č“. Dolu na hárčeku je naznačená Slovenská krajina a vychádzajúce slnko presvitajúce hlaholským znakom „S“ (Slovo) symbolizuje úsvit vzdelanosti. V strede Panna Mária ako Patrónka Slovenska. Všetkému dominuje Duch Svätý.

Obr. 8 Sv. Gorazd a Sv. Kliment. Štylizované portréty svätcov odlišil akad. mal. Karol Felix originálne: do svätožiarij im vložil meno v písmo, ktoré je pre každého z nich príznačné. Sv. Gorazd má v gloriole nápis hlaholikou, (okružlý typ bol preňho charakteristický) a Sv. Kliment má nápis cyrilikou. Na kupónoch ku známkam sú jednotlivo zobrazení ostatní členovia skupiny Sedempočetníkov. Zjednocujúcim prvkom kupónov je ornament – lemovacia páska tvorená z hlaholských písmen "S" a "I".

Obr. 9 Príbeh „Zázračný dažď“ opísali nielen rímski historici, ale aj priamy účastník – cisár Marcus Aurelius vo svojich spomienkach „Τα εις εαυτὸν“ (Myšlienky pre seba). Tento rímsky vládár – nazývaný aj „filozof na tróne“ – o tom píše v prvom dieli z 12 filozofických kníh. Bola to epizóda záchrany vyčerpanej 12. rímskej légie „Fulminata“ z germánskeho obklúbenia. Pred porážkou a istou smrťou ich zachránilo zoslanie silného a výdatného dažďa – aj keď tomu horúce bezoblačné počasie v období veľkého sucha nenasvedčovalo. Na známke je detail výjavu z obelisku v Ríme.

Obr. 10.1 Slovania v pravlasti. Detail z rovnomenného obrazu Alfonsa Muchy z cyklu obrazov Slovanská epopea. V cykle sa nachádza aj menší samostatný obraz sv. Cyrila a Metoda.

Obr. 10.2 Vynášanie Moreny. Známkou zo série České a Slovenské ľudové zvyky znázorňuje pohanský zvyk, ktorý sa zachoval až do dnešných čias. Obe známky v knižke dokumentujú obdobie pohanstva.

Obr. 11.1 Sv. Cyril a Metod boli zobrazení u nás i vo svete na mnohých známkach. Ich portréty boli vždy imaginárne.

Obr. 11.2 Až najnovšia známka, v podaní prof. Kállaya, čerpá z dobových fresiek a tak nám umožňuje predstaviť si jednak ich, ako aj pápeža Hadriána II. Na pozadí hárkú sú hlaholské texty z Asemaniho evanjeliára, jedného z najkrajších hlaholských kódexov. Asi tak mohli vyzerat diela napísané rukou sv. Cyrila, či sv. Metoda.

SUMMARY: *The Cyrillo-Methodian Mission in Philately and the Revival of the National Memory.* The popularization of significant topics may take the brief, yet illustrative, form of philatelic exhibits. The book *The Cyrillo-Methodian Mission in Philately* was prepared on the basis of the philatelic exhibit „Thank you, Ss. Cyril and Methodius“ (which won a medal at the exhibition on the occasion of the World Congress of the St. Gabriel Community, and it was also exhibited in 2011 and 2012 in St. Emmeram's Cathedral in Nitra.) The author compiled this remarkable book from Slovak philatelic materials only and added the accompanying texts. In such a form, the book broadly contextualizes its subject matter: from the beginnings of Christianity on the territory of Slovakia on to the actions

of the Thessaloniki brothers, their message and reverence. It also gives a view on the reviving cult of Cyril and Methodius which influenced the preservation of the Slovak language and encouraged national awareness. It also presents the institutions connected to the Cyril and Methodius tradition. In order to get young people interested in an intelligent way of spending their free time, philately, the author has also supplemented some special chapters.

MVDr. Milan Šajgalík
M. S. Trnavského 2
949 01 Nitra, Slovenská republika
milan.sajgalik@gmail.com